

С. М. Прищепа

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ВИДИ ОСОБИСТІСНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ТА ЇХ СТРУКТУРА

У статті розкрито походження поняття «активність», її головних ознак. Подано основні погляди дослідників на сутність особистісної активності. Проаналізовано підходи вчених до набуті чи уроджені характеристики особистісної активності. Виділено основні види активності та її структурні компоненти.

Ключові слова: особистісна активність, активність (фізична, інтелектуальна, соціальна, духовна), діяльність, модель особистості, самовиховання.

Постановка проблеми. У Концепції загальної середньої освіти школа є однією з найголовніших інституцій навчання та виховання молодого покоління. У школі особистість не просто готують до дорослого життя, а дитина в ній повноцінно живе, тому весь навчальний процес вибудовується так, щоб сприяти гармонійному становленню особистості.

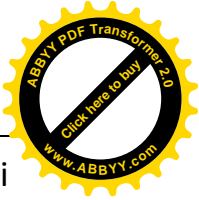
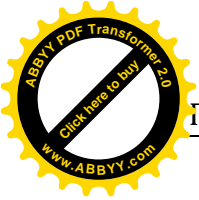
Процеси зростання відкритості суспільства, зміни у розумінні співвідношення матеріальної та духовної активності особистості привели до того, що проблема особистісної активності підлітків набуває особливої актуальності.

У зв'язку з цим виникає нагальна потреба будувати нову модель особистості, з'ясувати її сутність, особливості; розглядати особистість, з одного боку, як самостійну систему, а з другого – як систему, яка тісно пов'язана з такими системами, як суспільство та навколишнє середовище.

Аналіз актуальних досліджень. Особистісна активність є складною проблемою не лише педагогічних, але й філософських, соціологічних, психологічних досліджень. Їй приділяли пильну увагу такі філософи та соціологи, як Г. Ареф'єва, Є. Головаха, Н. Соболева, Т. Титаренко; психологи та педагоги – К. Абульханова-Славська, М. Боришевський, О. Киричук, О. Коберник, О. Конопкін, В. Лозова, С. Собко та ін. На думку Т. Артем'євої особистісна активність – це певна міра зусиль, яку докладає особистість для реалізації значущих можливостей. О. Коберник розглядає особистісну активність як здатність до самостійного вибору в майбутньому.

Мета статті – з'ясувати структуру особистісної активності, виділити основні види особистісної активності.

Виклад основного матеріалу. Протягом історії розвитку активності особистості спостерігається існування двох систем: колективізму та індивідуалізму, які на певній стадії за певних умов витісняють одна одну.

Сучасний підхід до суспільних проблем має свої чітко окреслені особливості. Таким чином, переглядається традиція індивідуалізму, з якої зростала західна цивілізація і яка ще в минулому столітті не знаходила належного застосування в системі цінностей українського суспільства.

Як стверджує дослідниця Н. Анікеєва, у всіх колективних системах виділяється певна спільна ознака – «свідома організація продуктивних сил суспільства для виконання певного соціального завдання» [2]. Ідеологи подібних систем свідомо принижували значення особистісної активності, посилаючись на те, що особистість не завжди прагне до суспільної мети.

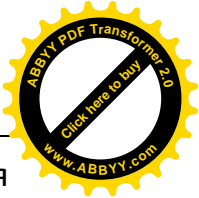
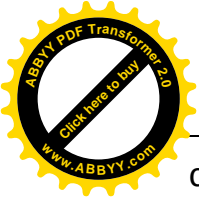
Саме з цим пов'язаний конфлікт між індивідуальною і колективною свободою. Усі види колективної форми прагнуть організувати суспільство у цілому, підпорядкувати всі його ресурси задля досягнення єдиної мети і, як правило, відмовляються визнавати будь-які сфери автономії, де особистість та її активність є самоцінними. Зрештою, за таких умов особистісна автономія якщо й існує, то лише формально.

Цілий ряд рис активної особистості є похідним від слова «воля»: у розумінні прийняття рішень – це самостійність і відповідальність, у розумінні (само)реалізації – це наполегливість, самовладання тощо. Завдяки волі об'єднуються і проявляються зовнішній і внутрішній світ особистості, хоча сама воля не визначається однозначно ні зовнішньою, ні внутрішньою необхідністю особистості. Вона може вибирати між різними цілями та способами дії. У результаті свобода особистості є свободою вибору і самовизначення.

Жодні з макрочинників (об'єкти, явища, відносини, обставини, що впливають на життєдіяльність великої групи людей, яка проживає у різних країнах); мезочинників (умови й обставини життєдіяльності людини і соціальної групи, до якої вона належить: ідеологія, духовно-моральні відносини, моральні норми та цінності); мікрочинників (матеріальні, побутові умови життя людини, її найближчого соціального оточення) не будуть успішно реалізовуватися та працювати на формування і розвиток особистості, якщо не буде центрального чинника – **активності особистості** – внутрішньо-зовнішнього чинника.

Саме він керує і регулює всі інші. Його можна виразити однією формулою, відомою нам, – «Я САМ», що виражається в «Я-концепції» творчого саморозвитку особистості [10].

Активність як наукова категорія в сучасних наукових працях досліджується в різних аспектах: філософському, біологічному, психологічному, соціологічному. Так, у філософії зміст цього поняття здебільшого розкривається як погляд особистості на життя і характер її

ставлення до суспільства. Соціально-психологічний підхід до визначення поняття «активність» має певні особливості і тлумачиться, як система ставлень особистості до суспільства, до інших людей, до самої себе: як стійкий компонент внутрішньої структури особи, що визначає спрямованість її діяльності; як ієрархічна система диспозицій – елементарних фіксованих установок, соціальних фіксованих установок, загальної спрямованості особи, її ціннісних орієнтацій на мету життєдіяльності й засоби її досягнення [5, 12–13].

Варто звернутися до словників, які розглядають етимологію слова «активність». Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови подає таке визначення: «Активність – енергійна діяльність, діяльна участь у чому-небудь» [3, 12]. Поняття «активність» у Словнику іншомовних слів трактується так: «Посилена діяльність, діяльний стан» [8, 22].

На думку К. Абульханової-Славської, за допомогою активності людина вирішує питання про узгодження, порівняння об'єктивних і суб'єктивних чинників діяльності, використовуючи активність у необхідних, а не у будь-яких формах, у потрібний, а не у будь-який слушний час, діючи з власної волі, використовуючи свої здібності, ставлячи свої цілі, тим самим оцінюючи активність як частину діяльності, як її динамічну складову, що реалізовується ситуативно, тобто в потрібний момент часу.

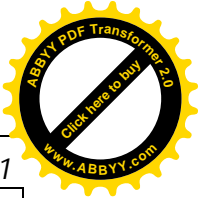
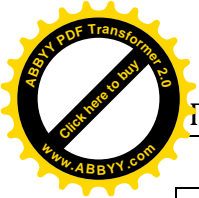
Видатний педагог С. Гончаренко визначає активність особистості як «здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, міру цілеспрямованого планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння багатств матеріальної і духовної культури» [4, 21].

Саме активність допомагає людині вирішувати різноманітні питання, діяти впевнено у будь-яких ситуаціях, постійно брати на себе відповідальність. Розглядаючи специфічність розвитку особистості, варто звернути увагу на таку її рису, як активність, адже активність людини є тією основною властивістю, за допомогою якої особистість вправно керує своїм розвитком, ураховуючи цінності та вимоги суспільства.

Основні погляди дослідників на поняття «особистісна активність» наведено у табл. 1:

Таблиця 1

№ п/п	Дослідник	Визначення «особистісної активності»
1	К. Абульханова-Славська	Притаманний особистості спосіб організації життя, регулії та саморегуляції на основі інтеграції потреб, здібностей, ставлень особистості до життя, з одного боку, і вимог до особистості суспільства, з другого боку [1, 113]

Продовження табл. 1

2	О. Киричук	Система морального ставлення особистості передусім до природи, частинкою якої вона є; до суспільства у цілому і спільностей, через які й здійснюється внутрішній зв'язок з природою та суспільством; ставлення до самої себе, до свого місця й ролі в навколишньому світі [5, 15–16]
3	Ю. Міславський	Прояв ініціативності, цілеспрямованості, самостійність у вчинках, діяльності, праці [7]

Проаналізувавши твердження табл. 1, можна стверджувати, що активність має особистісний рівень, спосіб задоволення потреб, особистість, яка змінює, перетворює потреби відповідно до власних позицій.

На думку О. Коберника [6], категорія «активність» – це найбільш широке поняття, в основі якої лежить єдність фізичного, психічного, соціального й духовного розвитку особистості, яка окреслює функціонування людини як по вертикалі, так і по горизонталі. Тобто активність можна розглядати як здатність до самостійного вибору в майбутньому, до реалізації власних можливостей, здібностей, потреб.

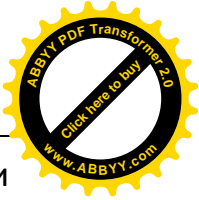
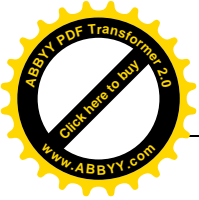
Досліджуючи активність, учені розглядали характеристики активності: відповідальність, ініціативність, стійкість, тобто активність має особистісну основу: не лише виражає потреби, але й відповідає їм.

Серед дослідників існувало два напрями стосовно понять «активність» та «діяльність». Деякі дослідники (В Коган, І. Харламов) зазначали, що активність більшою чи меншою мірою є показником діяльності, інші дослідники (О. Киричук, П. Кряжев) стверджують, що активність є її діяльністю.

Вивчаючи активність як особливу рису особистості, яка постійно змінюється на певних рівнях життєдіяльності, дослідники торкалися проблеми видів активності. Науковці розрізняють такі види особистісної активності: психічна, когнітивна, розумова, інтелектуальна, творча, пізнавальна, поведінкова, комунікативна, трудова, соціальна, надситуативна.

На нашу думку, деякі види активності дещо видозмінені та повторюються. Ми виділяємо види особистісної активності за сферами розвитку: фізична, інтелектуальна, соціальна та духовна.

Фізична активність виокремлює певний рівень рухових умінь і навичок, фізичних якостей підлітка. Інтелектуальна активність забезпечує здатність підлітка мислити, окреслює готовність та прагнення особистості до розумової діяльності. Соціальна активність відображає власну індивідуальність підлітка, підготовку до вибору свого місця у соціумі. Духовна активність розглядає сутність морально-духовних цінностей кожного підлітка, самооцінювання школярами власних вчинків, які відображають ставлення підлітка до рідних та близьких.

Досліджуючи проблему особистісної активності, науковці звертали увагу на уроджену чи набуту характеристики активності особистості.

Ще З. Фрейд пояснює активність особистості природними, уродженими особливостями організму. Не погоджується з психологом З. Фрейдом Ю. Міславський, який вважає, що якби активність була уродженою властивістю, то не дала б можливість особистості проявити свій людський початок. Дослідник А. Маслоу зазначає, що активність проявляється лише там, де особистість відчуває себе потрібною. Слід виділити положення Д. Узнадзе про особистісну активність. Учений зазначає, що активність особистості проявляється тоді, коли людина бажає задовольнити власні потреби.

Отже, особистісна активність – це самостійна категорія, є змінною, набутою, а не уродженою якістю людини, ось чому активність піддається формуванню та подальшому розвитку, тобто прагнення розширювати сферу своєї діяльності, здатність нести в собі потенціал енергії, сили, творчості.

Як зазначає С. Собко, у категорії «активність» провідного значення набувають ті аспекти ставлення людини до навколишнього світу, у яких це ставлення розкривається з боку процесів саморуху, саморегуляції, тобто з боку свого витoku рухомих сил, переваги внутрішніх умов детермінації над зовнішніми [9].

Досліджуючи проблему особистісної активності учня, О. Киричук [5, 13] виділяє два основні підходи до зовнішніх та внутрішніх виявів активності особистості. Прихильники першого напряму охоплювали в основному зовнішні прояви активності учня, а саме його дії, вчинки, які визначаються суспільними нормами та правилами поведінки, його відносини з оточуючими. Багато з дослідників включають сюди моральну, трудову активність, суспільно значущу активність, самовиховання.

Існував й інший підхід до цього питання, прихильники якого зосереджували свою увагу на внутрішніх силах людини – її потреби, інтереси, мотиви, діяльність.

Досліджуючи структуру особистісної активності, варто говорити про те, що існує внутрішня організація активності, тобто ставлення людини до світу, та зовнішня організація активності, тобто процеси поведінки (рис. 1).

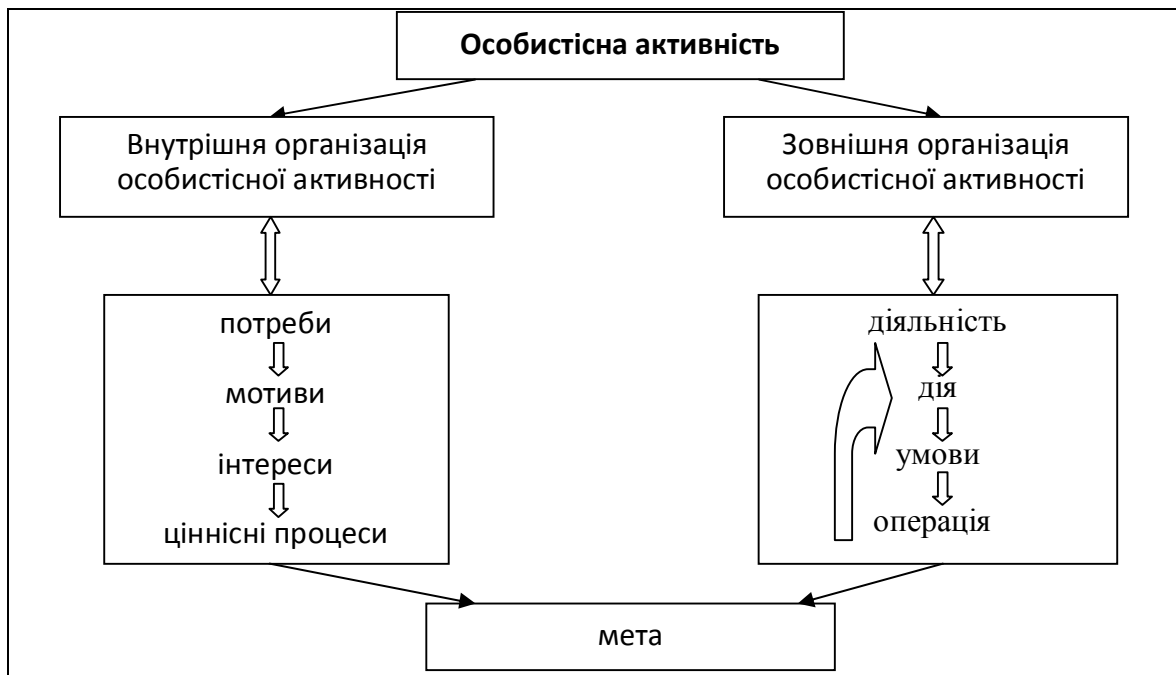

Рис. 1

З рис. 1 видно, що всі складові зовнішньої та внутрішньої організації особистісної активності взаємопов'язані та взаємодоповнюють одна одну.

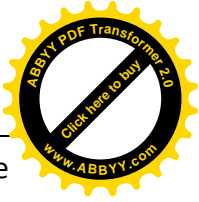
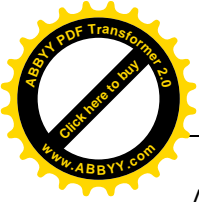
Зауважимо, що особистісна активність – це особлива форма активності особистості, яка відображає внутрішній світ, прийняття моральних цінностей та індивідуальні особливості. Особистісна активність допомагає підліткам знаходити ситуації та предмети для задоволення власних потреб.

Висновки. На підставі аналізу психолого-педагогічних джерел можна стверджувати, що сьогодні існують складні рівні та форми прояву особистісної активності, які спричинені історичною ситуацією, культурно-етнічними характеристиками, індивідуальними особливостями.

Отже, що особистісна активність полягає в тому, що особистість сама перебуває в русі, вбирає в себе велику кількість динамічних проявів, виявляє власну динаміку в різних видах діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К. Активность и сознание личности как субъекта деятельности / К. Абульханова-Славская // Психология личности в социалистическом обществе. Активность и развитие личности. – М. : Наука, 1989. – С. 110–134 с.
2. Анিকেева Н. Развитие потребности в общении – одна из важнейших формирования личности / Н. Анিকেева // Формирование потребности личности в общении : межвуз. сб. науч. тр. – Новосибирск, 1981. – С. 18–28.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Бусел]. – К. : Ірпінь ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Киричук О. Формування в учнів активної життєвої позиції / О. Киричук. – К. : Рад. шк., 1983. – 136 с.
6. Коберник О. Життєва активність учнів сільської школи: зміст, складники та індикатори / О. Коберник // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 4. – С. 51–60.

7. Миславский Ю. Саморегуляция и активность личности в юношеском возрасте / Ю. Миславский. – М. : Педагогика, 1991. – 155 с.
8. Словник іншомовних слів / [уклад. : С. Морозов, Л. Шкаралупа]. – К. : Наук. думка, 2000. – 680 с.
9. Собко С. Г. Формування особистісної активності майбутніх учителів фізичного виховання у поза аудиторній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Собко Сергій Григорович. – Кіровоград, 2006. – 255 с.
10. Якса Н. Основи педагогічних знань : навч. посіб. / Н. Якса. – К. : Знання, 2007. – 358 с. – (Вища школа XXI століття).

РЕЗЮМЕ

С. М. Прищепя. Види личностной активности учеников и их структура.

В статье раскрыто происхождения понятия «активность», ее главных черт. Предлагаются основные взгляды исследователей относительно сущности личностной активности. Проанализированы подходы ученых к приобретенной или врожденной характеристике личностной активности. Выделены основные виды активности и ее структурные компоненты.

Ключевые слова: личностная активность, активность (физическая, интеллектуальная, социальная, духовная), деятельность, модель личности, самовоспитание.

SUMMARY

S. Pryshchepa. Structure and basic types of personality activity of pupils.

The article reveals the origin of the concept «activity», its main lines. Gives basic outlooks of researchers in relation to essence of personal activity. Analyzes approaches of scientists as to purchased or innate description of personal activity. Distinguishes basic types of activity and its structural components.

Key words: personal activity, activity (physical, intellectual, social, spiritual), activity, model of personality, self-education.

УДК 378.147:51

С. П. Семенець

Житомирський державний
університет імені Івана Франка

МЕТОД ПРОЕКТІВ У НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ ТА ЇЇ МЕТОДИКИ

У статті розкрито методологічні засади застосування методу проектів у навчанні математики та її методики, створено навчально-методичну модель під час організації проектної діяльності учнів і студентів, з'ясовано специфіку змістово-теоретичних дій, подано операційний склад структурно-математичного і структурно-дидактичного аналізу у процесі розв'язування проектних задач.

Ключові слова: метод проектів, теоретичні методи дослідження, навчання математики та її методики, структурно-математичний і структурно-дидактичний аналіз.

Постановка проблеми. Прийняті на загальнодержавному рівні гуманістична, особистісно орієнтована, культурологічна парадигми освіти детермінують необхідність створення науково-методичних систем, в основі яких лежать цілі особистісного розвитку, проблемний і дослідницький методи навчання.

Аналіз актуальних досліджень Різні методичні аспекти впровадження розвивальних технологій математичної освіти висвітлено у працях